

КУЛЬТУРА, МИСТЕЦТВО, ЛІТЕРАТУРА

ІГОР СТЕБЕЛЬСЬКИЙ
 Віндзорський університет
 Віндзор, Канада

ЗА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ: ДО ДЖЕРЕЛ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ АСОЦІАЦІЇ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Моя стаття торкається спілки людей, які мали не малий вплив на культурно-освітнє життя української громади західної діаспори. Їх головна ціль була плекати українську культуру, поширювати її крізь культурно-освітню діяльність і таким чином протидіяти асиміляції на поселеннях, боронити репресованих діячів української культури на рідних землях та боротися з русифікацією в Україні. Асоціація давала членам верву до творчої, культурно-освітньої та громадсько-політичної праці.

Проблеми, котрі турбували членів асоціації у діаспорі, є і тепер дуже актуальними в Україні. Імперські зазіхання Росії на незалежну Україну продовжуються. Через її п'яту колону, вона наполегливо старається вдержати, утвердити і вкорінити російську мову і культуру в Україні. Ослаблений стан української культури і мови в Україні, особливо на сході і півдні, хвилює немало совісних душ української творчої інтелігенції та патріотичних громадян України. Тому інформація про асоціацію діячів української культури може бути корисним предметом розшуків та натхнення до праці для бажаючих в Україні. У цій статті я наведу джерела про діяльність членів асоціації діячів української культури.

Загальні штрихи. Асоціація діячів української культури, за описом надрукованим у 1984 році в англійській Енциклопедії України¹, є спілкою українських письменників, мистців, акторів, журналістів та науковців за межами України. Вона зорганізована діячами української культури, які спілкувались політично з організаціями Українського Визвольного Фронту. Асоціація має національні організації в ЗСА і Канаді та представництва у Західній Європі, Аргентині та Бразилії. Має поверх 100 членів. Видала два збірники під назвою *Естафета* (Нью-Йорк; Торонто, 1970, 1974), та видає неперіодичний журнал *Терем* (Детройт / Дірборн, 1962) і місячний додаток "Література і Мистецтво" в тижневій газеті *Гомін України* (Торонто). Виконавче бюро міститься в Торонті під керівництвом Богдана Стебельського.

За двадцять років багато змінилося. Провідні члени відійшли у ві-

чність, а молодих членів не прийшло на зміну. Богдан Стебельський помер 27 липня 1994 р., а його дружина, яка перебрала працю голови та неповночасного редактора сторінки “Література і Мистецтво”, ослабла і упокоїлася 6 червня 2002 р. На засіданні АДУК в Торонті не нашлося охочих перебрати естафету і нести громадський хрест провадити організацією. Виконавче бюро і асоціація, як така, перестали існувати у 2002 р. Залишилися публікації як свідки великої бувшої праці. Творчість та публіцистика діячів української культури по змозі продовжується одиницями в інших споріднених організаціях та публікується в існуючих газетах та журналах. Таким чином, місячний додаток “Література і Мистецтво” вже не має свого редактора, але виходить під наглядом сучасного головного редактора газети *Гомін України*, Олега Романишина, під патронатом досвідного інституту “Україніка”. Електронна пошта редакції газети *Гомін України* є homin@oaaibn.com

Початок і ціль АДУК. На підставі хроніки в першому числі *Естафета АДУК*, асоціація постала в Торонті (Канада) 6 червня 1965 р.² Мотивуючим чинником була маніфестація діячів української культури під гаслом “На захист української культури і народу”. До складу управи увійшли Степан Галамай, В’ячеслав Давиденко, Михайло Дмитренко, Іван Ковалів, Юрій Крохмалюк-Тис, Євген Курило, Роман Кухар, Володимир Ласовський, Григор Лужницький, Антін Малюца, Фотій Мелешко, Орест Павлів, Ірина Пеленська, Михайло Сосновський, Богдан Стебельський, Юрій Стойко, Михайло Черешньовський і Микола Чировський. Управу очолив Михайло Кушнір. Через п’ять років, на першому з’їзді АДУК в Нью-Йорку був вибраний на голову Богдан Стебельський³.

За словами редактора *Естафети*, Б. Стебельського⁴, АДУК є понадпрофесійним ідейним об’єднанням творчих людей усіх галузей культури, що обстоюють принцип суверенності і підметності української нації, і духової самобутності – світогляду, культури та державності. АДУК прагне зберегти природну та органічну лінію розвитку української культури, щоб на її базі плекати і розвивати духовий клімат для національного світогляду, що ідейно насажує український нарід у боротьбі за самостійність і державність. АДУК стимулюватиме розвиток і ріст усіх родів української духової культури, а зокрема для поповнення тих прогалін у розв’язанні тягlosti культурних надбань, що їх заповдіяв окупант в Україні.... АДУК буде протидіяти процесам ворожої окупації в серцях і мізках української людини. Поборюватиме шкідливі для національної самобутності, політичної підметності і моралі впливи чи то окупантів в Україні чи носіїв і пропагаторів матеріалізму та космополітизму серед українців у діаспорі. Для названих цілей АДУК організовуватиме свої відділи і делегатури в країнах поселення українців Америки і Європи та видаватиме періодичні видання, твори мистецтва та науки, організуватиме з’їзди членів, конференції та окремі творчі виступи.

До якої міри була досягнена вище намічена мета, можна оцінити з хроніки, звітів з'їздів, описів конференцій та окремих творчих виступів, як також видання творів мистецтва і науки.

Організаційні справи, з'їзди та конференції. Про організаційні справи, з'їзди та конференції можна довідатися з репортажів у газеті *Гомін України*. Зібрані підсумки через кілька років знаходяться в частині "Хроніка" в двох числах *Естафета*. Тут також можна довідатися про особи та їх організаційні ролі в АДУК.

Ось в першому числі *Естафета* є короткі звіти про заснування відділів АДУК у Нью-Йорку (1967) та Філядельфії (1969). Там також є нотатки про діяльність споріднених організацій: Об'єднання Мистців Українців в Америці (Нью-Йорк) та Українська Спілка Образотворчих Мистців у Канаді (Торонто).

У другому числі *Естафета* є обширний звіт про Перший З'їзд АДУК (Нью-Йорк, 30-31 травня 1970) та його резолюції, та звіти діяльності відділів АДУК у Нью-Йорку, Північному Нью Джерзі, Філядельфії, Детройті, Бофало, Монтреалі, Торонті, Вінніпегу, Едмонтоні. Хроніка закінчується звітом про діяльність головної управи АДУК. Там описана діяльність голови АДУК, включно з його поїздками до Європи (Мюнхен, Брюссель, Лондон), Аргентини (Буенос Айрес), ЗСА (Чикаго, Нью Йорк) та різних міст Канади, зустрічами з творчими та впливовими людьми, публічними виступами. Внаслідок цих поїздок, у ЗСА та Канаді були зорганізовані відділи АДУК, а в країнах Європи та в Аргентині свої делегатури. Окрім того, багато справ велося кореспонденцією.

Другий і Третій Міжкrajові З'їзди АДУК відбулися в Торонті у 1979 і у 1988 році. На кожному Міжкrajовому З'їзді, на котрих учащали делегати всіх складових відділів, був переобраний головою АДУК Богдан Стебельський, виконуючи свої обов'язки голови Асоціації повних 24 роки.

Після смерті Богдана Стебельського та його дружини, Аріядни, листування голови з відділами, поодинокими членами, та визначними особистостями, як Дмитро Донцов та Володимир Кубійович, було передано до Державного Архіву Канади (National Archives of Canada), в Оттаві. Про фонди з української тематики (які також включають фонди Донцова та Кубійовича), слід звертатися до архівіста, Мирона Момрика в Оттаві (його електронна адреса є mmomryk@archives.ca).

Творчі виступи. Творчі виступи членів АДУК відбувалися при різних okazіях і не все реклімувалися як виступи членів АДУК. Образотворчі мистці брали участь у спільних чи поодиноких виставках своїх творів, іконописці розмальовували Українські церкви, графіки приготувляли обкладинки для книжок, оформлення для збірних фото випускників шкіл або написи на маніфестації чи концерти, різьбарі та архітекти ставили пам'ятники визначним постатям історії України, артисти музики чи драми виступали на громадських концер-

тах. Мовознавці, мистецтвознавці, музикологи та інші науковці виступали на різних наукових конференціях.

Багато з членів АДУК займалися культурно-освітньою діяльністю крізь виховну працю в молодіжних організаціях, як Пласт або Спілка Української Молоді, або крізь учительську працю в Українських рідних школах, які звичайно мали лекції в суботу. Відмічення важливих роковин були okazji для величавих концертів, де виступали учні, підготовані стараннями членів АДУК. Наприклад, в Торонті Аріядна Стебельська режисувала драми за метою Леся Курбаса і поставила, між іншими, Лесі Українки “Орфеево чудо”, та “Гришниця”, і Тараса Шевченка “Великий льох” і “Неофіти”. Сцену та костюми, звичайно, приготували і ролі в драмах переважно грали учні Курсів Українознавства ім. Юрія Липи. У Вінніпегу член АДУК Наталка Леонтович Башук зорганізувала і провадила дитячий театр “Перепелички”.

Про події, де брали участь члени АДУК, звичайно, писали у різних газетах, особливо в газеті *Гомін України*. Особливо цінним узагальненням праці членів АДУК можна найти у статті Богдана Стебельського під псевдом Василь Ткаченко, “Асоціація діячів української культури”, у річнику *Альманах “Томону України”* 1991⁵. Там подано важніші конференції, мистецькі виставки, публікації та відгук на них у Радянській Україні до 1990 року.

Видання творів мистецтва і науки. Видання творів мистецтва були різного характеру. Інформативні нотатки, звичайно, містилися у газеті *Гомін України* під хронікою; статті аналітичного характеру з ілюстраціями та поезії являлися під редакцією Д-ра Богдана Стебельського в місячній додатку “Література і Мистецтво” або в річнику *Альманах “Томону України”*, (Торонто: Видавництво “Гомін України”, 1948). Аналітичні статті та вірші членів АДУК також появлялися в журналі *Визвольний Шлях: Суспільно-політичний і науково-літературний місячник* (Лондон: “Українська Видавнича Спілка”, 1947).

Журнал *Естафета* являвся всестороннім виданням АДУК. У ньому містилися статті про мистецтво, літературу і критику; твори у розділах під назвами поезія, проза і драма; розвідки під назвою галерія творчих людей, огляд книжок і рецензії; есеї під рубрикою проблеми і дискусії; і хроніка діяльності АДУК. Вийшли тільки два числа *Естафети*, у 1970 та у 1974 роках.

Особливо цікавими і роздумливими розвідками являються Михайла Кушніра “Дерсоналістична критика” та Аріядни Шум (Стебельської) “Техне” чи “колакейя”⁶. Кушнір заглиблюється в питання ролі творчих людей – від одної крайності, як зняряддя устрою, системи, кляси, чи суспільства, до другої крайності, як індивідуалістичному творцеві, романтичному магові, який перед ніким і нічим не відповідальний – та знаходить обміркований ідеал у персоналістичній критиці. Шум (Стебельська) черпає клясичних філософів, як також Шевченка, Франка і

Лесі Українки в задумі над тим, що надає духовий ріст людині.

Особливе місце у виданні творів членів АДУК займав журнал *Терем*⁷. Під довголітньою редакцією письменника Юрія Тиса (Крохмалюка), з початку (від 1962 до 1975 року) журнал являвся як видання Інституту Української Культури у місті Детройті; описла він являвся як видання АДУК у сусідньому місті Варрен. Кожне число журналу *Терем* було присвячене одній окремій суцільній темі: у 1962 р. про археолога Я. Пастернака; у 1966 про післявоєнну сучасну Українську літературу в діаспорі; у 1968 р. про образотворчого мистця М. Дмитренка; у 1971 про письменника Б. Нижанківського; у 1975 р. про графіка Я. Гніздовського; у 1979 р. про письменника В. Барку; у 1981 р. про образотворчого мистця Л. Гуцалюка; у 1982 р. про письменника З. Тарнавського; у 1984 р. про письменника Г. Лужницького; і в 1990 р. про образотворчого мистця та мистецтвознавця С. Гординського⁸.

Деякі наукові праці членів АДУК, які одночасно були членами Наукового Товариства ім. Шевченка, появлялися у виданнях Канадського Наукового Товариства ім. Шевченка. Ключеве видання, яке відзеркалювало дух і напрям праці членів АДУК був *Збірник матеріалів наукової конференції К НТШ в обороні української культури і народу*⁹. Тут перелік тем праць і їх авторів: “Наука і політика” (Є. Вертипорох), “Відновлена українська держава та советська Росія” (М. Стахів), “Московський геноцид-народобивство” (Л. Шанковський), “Положення жінки і дитини в УССР” (І. Пеленська), “Українська молодь в СССР” (М. Кушнір), “Українська наука в СССР” (М. Чировський), “Українська література і московська культурна політика на Україні” (Б. Романенчук), “Злиття націй в СССР” (В. Давиденко), “Большевицьке переслідування Православної і Католицької Церкви в Україні” (Г. Лужницький), “Соціалістичний реалізм у літературі і мистецтві” (Б. Стебельський).

Варто підкреслити, що цей збірник, і особливо статті Б. Стебельського, викликали гостру критику в УССР. Обширні коментарі появилися в статті Костя Гуслистого і Лариси Демиденко під заголовком “Розквіт української радянської культури і націоналістичні вигадки” у журналі *Народна творчість та етнографія* (Київ: ч. 6, 1970). Про цю реакцію та ролю К. Гуслистого у встановленню пам’ятників Леніну та введенні нових звичаїв та обрядів в Україні описав Б. Стебельський в *Естафеті*¹⁰.

Збірник праць Богдана Стебельського, довголітнього голови АДУК та К. НТШ, становить його широкий діяззон зацікавлень у науці, літературознавстві та мистецтвознавстві¹¹. Його перша по порядку стаття, “Українська культура – джерело самобутности і світогляду українського народу”, представляє його кредо, яке віддзеркалює його наполегливу працю у провіді АДУК та НТШ.

Наступний збірник наукових праць К. НТШ містив переважно літературознавчі статті аналітичного характеру. Із них, 12 належало

Олександрі Копач, одна Олегові Романишину, і аж 23 Аріядні Стебельській. Були також статті з історії релігії (Петро Біланюк), про образотворчого мистця Михайла Мороза (Б. Стебельський) та про перспективи книжки в діяспорі (Василь Верига). Все ж таки, провідна стаття Б. Стебельського, “НТШ у Канаді – пляни і праця”, включає напрямні для дальшої наукової праці в різних галузях гуманістичних та суспільних наук на користь України¹².

Заключення. Асоціація діячів української культури стимулювала членів до розвитку особистої творчості та сприяла вивченню народних традицій та розвитку стилів українського народного та елітного мистецтва. Вона надавала авторитет солідним науковим підходом до аналізу та критики мистецьких творів. Вона надавала снагу своїм творчим членам до праці в культурно-освітній та громадсько-політичній ділянці для блага українського народу.

Сьогодні Україна ще не пододала русифікації. П'ята колона не піддається у підривній праці. Треба працювати над підвищенням авторитету української культури у всіх її аспектах: мови, мистецтва і науки. Тоді росіяне явно відчують, що Україна не Росія.

Примітки:

¹ Association for the Advancement of Ukrainian Culture // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto: University of Toronto Press, 1984 – 2001. – Vol. I. – P. 130.

² Асоціація діячів української культури // Естафета АДУК: журнал літератури, мистецтва, науки і критики. – Нью-Йорк; Торонто: Видавнича Спілка “Гомін України”, 1970. – Ч. 1. – С. 246.

³ Перший з'їзд асоціації діячів української культури // Естафета: збірник АДУК. – Нью-Йорк; Торонто: Видавнича Спілка “Гомін України”, 1974. – Ч. 2. – С. 301.

⁴ Асоціація діячів української культури // Естафета: збірник АДУК: журнал літератури, мистецтва, науки і критики. – Нью-Йорк; Торонто: Видавнича Спілка “Гомін України” 1970. – Ч. 1. – С. 246.

⁵ Ткаченко Василь (псевд.). Асоціація діячів української культури // Альманах “Гомону України” 1991. – Торонто: Видавнича Спілка “Гомін України”, 1991. – С. 175-186.

⁶ Про мистецтво і критику // Естафета: збірник АДУК: журнал літератури, мистецтва, науки критики. – Нью-Йорк; Торонто: Видавнича Спілка “Гомін України”, 1970. – Ч. 1. – С. 5-29.

⁷ Терем: проблеми української культури. – Детройт: Інститут Української Культури, 1962 – 1975; Варрен: Асоціація Діячів Української Культури, 1979 – 1990.

⁸ Terem // Encyclopedia of Ukraine. – Toronto: University of Toronto Press, 1984 – 2001. – Vol. V. – P. 193.

⁹ Канадське Наукове Товариство ім. Шевченка // Збірник матеріалів наукової конференції К. НТШ в обороні української культури і народу